

Ostro ga pogleda Neva in ne izpusti njegovih oči.

«Kje ste se naučili tako govoriti?» ga vpraša trdo. «Ali sem se morda varala v vas? Prej vaši — pogledi, zdaj te besede! Skoro vam ne bi verjela!»

«Kaj hočete reči?» pravi Golja iznenaden. «Česa ne bi verjeli?» «Da govorite iskreno! Najlepši sen ... samo enkrat ga je mogoče doživeti ... to, to je naučeno, to ponavljate! Bogve, kje in kdaj ste te besede govorili in zdaj jih pogrevate, vi, ogenj, ki je že davno gorel in žgal!»

«Govorim ... kar čutim!» odgovarja Golja. «Bog mi je priča!» «Poznam prisege!» zavrača patricijka trdo. «Zelo so poceni! A vedite, da mene ni lahko varati! V dno vidim človeku. Že danes sem opazila pri vas stvari, ki mi niso ugajale. Zato me ne prepričate tako kmalu!»

Kakor udarci so Justu Nevine besede.

«Ne znam varati,» se brani užaljen; «nisem še nikogar! Če ste prepričani, da lažem, izženite me od tu! Šel bom brez odloga.» Goljeve besede so bolestne in Nevi je žal, da ga zavrača. Vendar se noče umakniti.

«Preizkušala vas bom, sama bom našla resnico v vas. Šele potem, šele potem vam bom morda zaupala!»

«Preizkušajte me takoj!» pravi Golja strastno. «Dajte mi nalogo, naložite mi karkoli, da izpričam, in videli boste, da sem govoril iskreno ali sem lagal! Preizkušajte me!»

«Ne danes in ne jutri! Preizkušala vas bom, kadar pride čas in ko niti slutili ne boste. Tedaj bom videla, kdo ste!»

(Dalje prihodnjič.)

NIKODEM ŠABEDER

NOVELA — M. ŠNUDERL

1.

ivina res vleče od zore do mraka svojo muko in bič požvižgava pesem gospodarjevo nad njo. A zvečer jo gonijo napajat in v hlev; v jasliah ima krme in pod seboj stelje. In gospodar jo ima rad in skrbi zanjo.

Šabedrovka je vlekla od zore do mraka svojo muko, a hujša ko bič je grda beseda, zbadljiva in zasramovalna, ki jo je oplazila stokrat na dan. Ni imela kam sesti h kosilu ne kod leči k počitku. In nihče se ni zmenil zanjo.

Huje ko živinčetu se je godilo slaboumni Šabedrovki.

Odkod se je bila pritepla, ni vedel nihče in nihče ni vprašal po tem. Vedeli so, da dela za dva, da stori vse, prenese največ in molči. Govorila je težko, globoko v grlu nekje, hripavo in stisnjeno, malokomu prav razumljivo. Kmet ji je obljubil za dnino hrano, postelj in plačilo. Gonil jo je na delo, drl se ves dan nad njo, pošiljal jo spat na skedenj in na plačilo pozabil. Zgodilo se je včasih, ko je bila sama na polju, da jo je drug sosed zvabil k sebi na delo; nehala je pleti in šla past k sosedu. Tudi se je zgodilo, da jo je kdo odvedel že dopoldne od dela — ko živinče — da je opravila pri njem, kar je bilo treba. Ko je bilo delo končano, jo je poslal nazaj k prejšnjemu opraviilu, zvečer pa ni dobila večerje ne pri prvem in ne pri drugem. Prvi je dejal: Tam jej, kjer si delala čez dan! in jo opsoval. Drugi pa: Tam večerjaj, kjer si nazadnje bila! in jo ozmerjal. Šabedrovka je ostala brez večerje — o plačilu ne besede. Tako in na podoben način so si jo podajali iz roke v roko, nihče se ni vzgledoval nad tem. Kako, ko pa so si bili vsi podobni na las in še župan sam ni bil boljši. Duhovnega pastirja ni bilo, da bi ugnal garjeve ovce v vasi, ker je bila župnija v drugi vasi. Kako je bilo v slaboumni Šabedrovki, nihče ne ve. Če ni bilo nič in je bila njena duša ko požgana trata, je bila sreča; če pa je bila duša živa, z očmi in človeškimi bolečinami, potem je njeno gorje nepopisno.

Proti koncu ji je župan dal na svojem skednju stalno ležišče; pozimi je spala na klopi za pečjo. To je storil zato, da je v prvi vrsti njemu prišla v prid njena delovna moč. Na skednju je imela nekaj cunj, nič drugega. Bila je od sile zanemarjena, umazana in ušiva. Zato je ponavadi jedla v veži, v cerkvi pa ji je bilo mesto ob vratih za škropilnikom, kjer je stala plaha in zbegana, mamljala in se prekrizala, kadar je bilo najmanj treba. Vaški otroci so ji seveda nagajali, kjer so mogli, dokler je niso spravili v besnost. Tedaj se je divje zapodila za njimi, govorica ji je prešla v zasoplo, hripavo tulenje. Deca se je kriče razpršila, ženske so se drle nad babo, da se peča z otroki, možje so se smejali. Potem so ji spet na postelji, ki je na skednju bila odprta vsakemu, naredili blata. Razburjena je tedaj zbežala in spala kje skrita na prostem.

Najhuje pa je prišlo naposled. Postala je obilna, ko da bi bila noseča. Ženske so opazile, a nobena se ni domislila, da bi res bilo kaj pri nji. Ali se tako oblači ali je drugače bolna, kar si že bodi. Pa se je zgodilo, da sta nekoč z županovo deklo prali ob potoku in je Šabedrovka naenkrat zakričala, prebledela in omahnila po tleh. Povila je moško dete. Živo je bilo in kričalo.

Tedaj je na deklino vikanje prihitela vsa vas k potoku. Mladina se je smejala, brumne gospodinje so jo oštevale. Za očeta ni vedel nihče; eden je rekel, da je berač, ki je prenočeval na skednju; drugi, da hlapec, ki je grd in ga dekleta ne marajo; tretji, da sam župan, ki ima staro ženo in se sramote boji.

Ko so se razšli, je ostala tam na zemlji porodnica in otrok v deklinem naročju. Ta je končno spravila ženšče na skedenj in vzela otroka k sebi v posteljo.

Dekla je bila že stara in je štedila za večnost; zdelo se ji je, da ji bo to nosilo obresti.

Drugi dan so našli na skednju mater voščeno in mrzlo.

To je bilo rojstvo Nikodema Šabedra.

2.

Otrok je ostal pri županovi dekli. Ležal je na klopi v kotu pod križem, kjer ni bil napoti. Kadar so drugi jedli, je dala dekla še njemu; včasih, ko je že bilo nadležno, mu je oprala cunje. Tam je preležal vse one dolge mesece, ko sije na otroke tako gorko materina ljubezen, sam in tih. Sam Bog ve, kdaj je bil zlezel s klopi na tla, se splazil po tleh, kobacal po izbi, shodil in stekel iz hiše. Dekla se je bila odkrižala skrbi, kolikor bi je bilo. Kakšno staro krilce mu je vrgla ta ali ona dobrosrčna gospodinja, jesti pa je dobil, kjer je baš bil, v vsaki hiši je bil doma; če je bil lačen, je prišel tja, kjer so jedli, saj povsod kaj ostane.

Posedal je sam ob cesti na trati ali v prahu. Ogibal se je tovarišije. Nikoli se ni igral. Pogledal je človeka, ki je prišel mimo, se ozrl in strmел za njim. Opazoval je ptiče, mravlje, metulje, bilke, drevesa in oblake. Ko da bi bil šel otroški angelček mimo njega in mu ne bil niti od daleč pokazal svoje bogate zakladnice, prvih solnčnih žarkov dušici, ki vsade najgloblje v človeka lepoto in dobroto za vse življenje. Konja izrezljanega, sabljo, kladivo, slepe miši, lov za razbojnikom, krika, vika in teka po poti in plani. Samoten je ostal, zamišljen in tih.

Ko je bil že skoro zrel za šolo, je šele jedva začel izgovarjati prve besede. Počasi, ko da bi vsake bilo škoda, premišljeno in skopo. Tako je ostalo, ko je že znal govoriti. Luščil je, prebiral in drobil, da se je človek rajši obrnil, ko pa počakal besede od njega. Prav tako počasi ko govorica iz njega, je hodila misel vanj. Zdaj jo je čul, čez dolgo šele razumel in prebavil. Potem pa jo je zaprl in čuval. Kadarkoli je odprl svoj skriti tabernakel, je našel v njem še vse novo in praznično, kar je bil vanj zaklenil. Kar je bil doumel, mu je ostalo neizbrisno.

Križ je bil z njim v šoli. Ko so drugi že znali čitati, Nikodem še

ni poznal vseh črk. Ko so drugi že računali, Nikodem še ni znal šteti. Vsako leto je obtičal v razredu. Drugo leto pa je bil najboljši.

Ko je prišel v zadnji razred, kratko pred svojim odpustom iz šole, ga je začela deca sovražiti. Doslej so brili norce z njim. Ako človek ni povprečne mere, da je pod njo ali nad njo, že stopi izven kroga in je v zasmeh ali v občudovanje, kakor ga pač zadene sreča. Županov deček je bil prinesel v šolo novost o Nikodemovem rojstvu in o njegovi materi. «Nore babe sin! Beraški pankrt!» Tako so se neutrudljivo znašali nad njim. Na poti iz šole je moral hoditi za deško gručo, tik ob deklicah, ko večje sramote ni bilo, kakor hoditi z deklicami iz šole. Ljudje so se posmehovali, kako je veliki, širokopleči Nikodem hodil s povešeno glavo za otroško drhaljo, ki je rjula nanj izbrane psovke, ne da bi se ji uprl le z besedico in je samo nerazumevajoč in strmeč pogledoval zdaj enega zdaj drugega.

Bilo je, ko da so božji nameni z Nikodemom Šabedrom veliki. Tuj, sam ko puščavnik, ki je iz sebe pognal in zrasel, temeljit in močan. Kajti krepak je bil po telesu, odporen in jak po volji, zaveden in svoj po duši. V njem je sijala in sijala božja svetloba, skozi oči mu svoj sij metala, dušo s sanjami plodila do neba in v vse globine. Zavedal se je, da bo šel in se vrnil in vse to povedal, česar še nihče ne ve in česar vse čaka. To bo storil, kar je treba storiti za vse. Samo bo polnilo žito kašče brez pluga in srpa in cepca. Hiše bodo bele, ljudje vsak dan praznični in iz zvonika bo zvonilo nepretrgoma v solnčno nedeljo. Med njimi pa bo on, večji od njih, on... Nikodem Šabeder.

Tedaj ne bo več hodila od hiše do hiše škiljava zavist, kmetu stresala plod zato, ker ga sosed nima. Ne bo več besednica v teh belih hramih opravljivka, ki ves dan in vse trudne večere brska po bližnjem in na skrivaj ga blati. Ne bo več skrivalnica teh zaprtih duš hinavščina, ki z lepo besedo pokriva umazano željo, z molitvijo roti zlo in hudobo. Ne bo več Bog hodil mimo teh pisanih sel in le božja beseda frfotala prazna od ust do ust, nevedoča za srca in dušo. Bog sam bo v božji besedi!

Tako je gledal in sodil Nikodem Šabeder, ko so mu med molitvijo odrekli kruha, mater klevetali, zavijali oči in se pokriževali pred grdo besedo iz lastnih ust. Tako je raslo v njem.

«Bebec je in norčav, kot je bila njegova mati», so rekli oni neprijazni, neodkriti in nevšečni ljudje. Iz takih je ustvarjena siva množica. Vijolica, marjetica, podlesek, vrabec in vsaka mala, ljuba, neznatna stvarca je imenitna v prirodi in stoji v nji ko slavna igralka na imenitnem odru. Kdor jo opazi, se je razveseli

in prijetno mu je pri srcu. Iz one sive množice pa ni nikogar, le megla je in morje. Pa se oglasi v človeku zloba in sla po naglašanju lastne osebnosti, in to tem jače, čim svetlejši je človek, ki se pojavlja ob njih. Teda j razširijo svojo senco nadenj, razprostró svojo zloveščo nakano predenj, da bi ga zatemnili in stopili iz teme oni, čeprav sivi in neznatni — ali vendar. Iz megle se je izmotal strah, iz morja črn val — srce je bilo udarjeno.

«Zagrizen je, a pameten in samosvoj», so rekli ljudje, ki so bili še dobri v srcu, a jim je dobrotá ostala v njem ko žitno seme v plodni zemlji, ker niso bili dali solncu, da bi posijalo, dežju, da bi porosil, in plugu, da bi razoral njih trda, zaklenjena srca. Trdi so ostali in ostri, zagrenjeni in nevoljni.

Nikodem Šabeder pa je nosil v sebi svetlobo. Bog mu jo je bil v srce natrosil, krog nje pa postavil visok in debel zid, da se ni moglo ven in noter. In najbolj zaprta je bila v njem svetloba. Zavoljo tega zidu bi bil postal zločinec, ko bi ne bilo svetlobe; brez njega bi bil s to svetlobo postal vodnik in izveličar. S tem zidom in svetlobo za njim je bil tuj in izgubljen, noseč veliko slutnjo v sebi, večno pripravljenost na veliko izpolnitev. Taki ljudje niso od tega sveta.

Končno je začelo presedati to zadiranje dece mimo njegove hiše dan na dan Jožefincu, bajtarju na koncu vasi, mizarju, siromaku in trmežu, ki se je vaščanom štulil, da je pametnejši od njih, delal pa ni nič drugega ko krog svoje bajte postopal in tesal po potrebi zibelke ali rakve. Prvih manj, ker gre zibel iz roda v rod, rakev več, ker je za vsakega človeka potrebna. Neradi so vaščani klicali Jožefinca na delo, ker je imel grd jezik in slab glas in je po splošni veri nesrečo prinašal, ker v Boga ni prav veroval. Sveto pismo je baje imel, čuda stvari se neki čitajo v njem.

Nekoč je Jožefinc dečka poklical k sebi v bajto, dal mu kruha in ga ozmerjal, ali ga ni prav nič sram, da tolikšna gora kot je, trpi, da takšni piščanci čivkajo po njem. Teda j mu je vse natančno povedal o materi. Kako je živela, trpela in umrla. Vse po resnici, podrobno in jasno.

Nikodem je gledal, ko da bi se bili na stežaj odprli dve svetli okni v strašen svet, poslušal, ni se ganil. Ko je bil Jožefinc končal in ga vprašal, ali je razumel, je odkimal. Vnovič mu je ponovil v glavnih potezah povest o njegovi materi, a Nikodem tudi tokrat ni razumel. Jožefinc se je nato hudo razjezil in mu v jezi še v tretje očital, kaj mu je bil vse povedal in česa tepec ne razume. «Saj nisi ko tvoja mati! Širota je bila, ki ji Bog ni bil pameti dal. Ti si pa moder, vsaj gledaš tako, ko da bi resnico v malhi vlačil!» Nikodem je počasi dvignil glavo in rekel:

«Jožefinc, vem, kaj si povedal, a samo besede razumem. A tega ne vidim, Jožefinc, kar je notri. Zavoljo matere in onih. Pomena ni.» Mizar je pihal iz pipe, mršil čelo in kimal.

«Pameten si, Šabeder. Za tisto, kar je notri,» je naglasil važno in vzel pipo iz ust, «besede ni. Za pomen je samo eno. Tako je, da bi sin moral vse hiše naše vasi zažgati, da bi zgorelo vse, kar se tal drži!»

Deček je molčal.

«Če jim misliš zapaliti,» je nadaljeval mizar in si zažigal pipo, «kar povej mi! Obleko si rešim in orodje. Na vrh hriba stopim, da bom videl, kako gori hudičeva setev. Tudi na mojo bajto naj skoči rdeči petelin, rad z njo plačam svetemu Florijanu.»

Nikodem je odšel in premišljeval tri dni.

Prvi dan je ob četrturnem počitku dopoldne v šoli zaklenil vrata razreda. Brez besede je zgrabil županovega, ga pretepel in vrgel pod tablo. Po vrsti je nato naglo otepel glavne kričache, potem pa, prej ko so si dečki strmenja opomogli, zaklical:

«To je za vzgled. Od danes bom hodil jaz pred vami iz šole. Kdor se bo le še z eno besedo obregnil obme ali ob mojo mater, bo tepen ko županov!»

Nato je odklenil vrata, se postavil v kot in čakal napada. Iz oči mu je mrzlo brlela odločnost. V otroke pa je zlezal radi čudežne moči, ki jo je Nikodem pokazal, tolik strah, občudovanje in spoštovanje, da se mu nihče ni približal, ga zatožil, nihče več napadal. Na poti iz šole pa so se nekateri, ki so bili proti županovemu, še potegovali za njegovo naklonjenost. Tako je zmagal nad vrstniki. Drugi dan je nanosil na vse vaške kozolce in skednje suhih smolnatih tresk in se pripravil za požig.

Ko pa je napočil tretji dan in je zjutraj vstal, da bi se napotil za svojim namenom, se mu je posvetilo.

Stopil je k mizarju in mu povedal, da ne bo zažgal. Kajti proč pojde, ko ne bo dolgo in vrne se — je govoril počasi, a čudno vroče in strastno. Ve, da bo tako. Ko se bo pa vrnil, potem —! Vzdihtil je, prsi so se mu napele, v njem je zažarelo in vzkipelo. Da bo veliko in silno, kjer bo on v sredi, velik in resničen, vsi, vsi oni, ki so mater preganjali, pa majhni ko mravlje, ki mu čez stopalo lezejo. Od vseh strani bo začelo romanje k njemu, on pa bo tedaj —!

Samó takó bo. Vse se mu je mešalo, če je mislil dalje. Sam ni vedel, kaj bo. Govoril je pretrgano, zdaj se je iztrgala iz njega beseda in prestopila ustni, zdaj druga vzplavala iz njega ko lastovica, tretja dihtila ko veter, ki zmaje cvetlico. Saj to je: po

spoznanje pojde. Če bi že vse vedel, ne bi imel po kaj hoditi. Tam bo izvedel vse in dognal.

«Premalo je, Jožefinc, zažigati, ono je več!»

Oba sta molčala, Jožefinc je naglo puhal dim iz svoje pipe predse.

«Hudo kozolce požge in hišo; dobrota vname človeka. Hudo je zlo, pa še silnejša sta dobrota in pravičnost.»

«Ali so pridigali kali, da veš?» je po dolgem vprašal Jožefinc.

Deček je odkimal, Jožefinc pa je tedaj začutil, da je v dečku čudo božje, in veroval.

Deček je hodil k njemu, kadar ni bil zaposlen pri županu, in mu pomagal delati zibelke in rakve. Rastel je ko hrast. V dveh letih po odpustu iz šole je bil največji in najbolj plečati med moškimi na vasi. Najrajši pa je z Jožefincem čital sveto pismo.

Od stare vere še je delal pri županu, jedel v veži, požiral zadiranja in čakal na plačilo. Tedaj pa si je menda župan sam hotel zlo. Nekoč med kosilom je poklical Nikodema.

«Ti! K Jožefincu hodiš!» je rekel jezno in oblastno. «Bajtar nima prave vere in ne daje spodobne časti. Ne boš več hodil — ali pa se poberi!»

Do večera je Nikodem ta ukaz dodobra razmislil, pri večerji pa stopil pred mizo, ko je bila vsa družina zbrana, in rekel proti županu počasi in trdo:

«Vi! Hodim k Jožefincu in bom hodil, nikomur nič mar!»

Županu je zastala žlica, kri ogorčenja mu je planila v obraz.

«Pa se poberi, tako sem bil dejal, berač!»

Nikodem je bil vnaprej pogodil županove ugovore in se bil pripravil na odgovor.

«Kar snem, z delom plačam. Ga ni, berača!» je udaril trdo ko z betom.

Župan je skočil na noge, sveta jeza je zavrela v njem.

«Poglejte jo, kukavico! Tamle, na klopi pod križem, se je bil izkotil in izlezel, od moje milosti živel; kar je šole prost, šele nekaj stori. Pa pravi, da ni berač?»

«Tisto vse je bilo plačilo materi,» je padalo ko s cepcem po županu nazaj, «ki ste ji ga na dolgu ostali vi in vsi na vasi. Kar ste meni dali, s tem ste le nekaj malega dolga odplačali. Zato ni ne dolžnika ne upnika in ne berača!»

Župana je potisnilo na klop. Odpiral je usta, a pripravne besede ni bilo, da bi jo zalučil v fanta. Bil je tako prepaden, ko da ga je Nikodem s kladivom in ne z besedo. Kajti od kdaj je še bilo čuti, da je beraški sin tako govoril z županom, in govoril tako, da se mu še odgovoriti ne dá... Nihče pri mizi si od napetosti ni upal

zajeti iz sklede. Iz fanta je gledalo nekaj svetlega, ko da bi se bliskal nož v očeh, ko da bi se paralo nebo v nevihti.

Nikodem je počakal, se ozrl in zopet rekel:

«Pa še tole bi povedal: V veži je za pse in za berače. Tam, kjer bom jaz delal, bom pri mizi sedel in jedel kakor vsak drugi. In kdor bo hotel, da mu bom delal, ta mi bo plačal kakor vsakemu drugemu. Kakor bo on z menoj govoril, tako bom jaz z njim!» Rekši je odšel, ostal štirinajst dni pri Jožefincu, delal rakve na zalogo in čital sveto pismo. Petnajsti dan je poslal ponj župan, prijazno mu obljubil plačilo ko drugim, in rekel, da naj bo brez zamere. Pri mizi je bil zanj prostor, ko da bi nikoli ne bilo drugače. Nikodem je delal za dva.

Ko pa je bil tako zmagal pred letoma nad dečki in zdaj nad županom, je zrasel njegov ugled na vasi. Fantje so ga vabili medse, dekleta so se začela ozirati za njim. On se ni zmenil za nikogar. Nikamor ni šel vasovat in mimo krčme je hodil, ko da bi ne vedel, kaj bi tam. Z Jožefincem sta prebiralala pismo in premišljala. Bliže in bliže je prihajal čas, da odide in pride... Ali Nikodem Šabeder ali kdo ali kaj, to vse je bilo nejasno, resnično pa je bilo kakor Bog v nebesih, da nekaj bo in da bo veliko.

Tako se je pripravljaj Nikodem na dan, ko bo izpolnil svoje poslanstvo, ki ga je čutil v sebi in ki mu je bilo namenjeno. Ko pa mu je bilo dvajset let, se je napotil. Odšel je na veliko vojsko. To je bila mladost Nikodema Šabedra.

3.

Silen bojniki je bil Nikodem Šabeder. Bojno rokodelstvo je uril, ko da bi bil dninar, ki za dobro jelo dobro dela, če mu je gospodar na peti. Redkobeseden, v očeh vedno isto, ki je reklo: Oj ve, sirote, jaz pa vse vem! In ga niso radi imeli.

Kadar je z neba padala peklenska toča, se Nikodem še zmenil ni. Kadar so napadali, je vsak strel tako naložil, ko da bi ga imel sam plačati. Bal pa se ni ne sovražnika in tudi ne generala.

Leto je minilo, postajal je nemiren. V zadregi je bil zavoljo Jožefinca... Kajti ta ga čaka doma ko na izveličarja, da mu prinese skrivnost, ki je človeku dana. Tisto, kar je, a ki ga ne vidiš, ne slišiš in tudi ne obtipaš; še čuda, odkod sploh veš, da je. A je. Rilo je po Šabedru. Vera je bila v njem, da bo spoznal in našel vse, kakor misli. Mislil pa je venomer in ni našel konca, kadar pa je mislil nazaj, ni našel začetka.

Nekoč se je bil sila vznemiril. Spoprijeli so se bili v naskoku. Tedaj je videl ljudi, ki so bili očetje in možje in ženini in mater edinci, kako je orožje z njih odpadlo in so z golimi rokami segali

predse proti sovražniku, ko da bi hoteli objeti smrt, ki je prihajala. Streslo ga je, udarilo je vanj, ko da bi se bila v okno zaletela ponočna ptica, se topo odbila, zakrilila s perotmi in neslišno potonila v noč. Potegnila ga je s seboj tista nevihta ljudi, ki je zato, da izbesni svet iz sebe zlo, prečisti okužene krvotoke in izžge gnojne pege.

Tekli so jarki, pred njimi na obeh straneh žične zgrade, vmes pa je bil svet gospoda Nikogar. Na oni strani je bil Čerkez. Ponoči je plezal z nožem med zobmi ko kača do jarka, če ni bilo zunaj straže. Nikodema, ki je bil brez strahu, so pošiljali na to stražo in v to deželo Nikogar kraljevat.

Ležal je tam noč za nočjo v jami, ki si jo je bil sam izgrebel, krog nje pa nametal žične ropotije, ki je bila tam raztepena od poprejšnjih borb. Noč za nočjo je prežal in poslušal. Njega nista ukanila ne veter, ki je šumel v nizkem koruznem polju, ne Čerkez, ki se je plazil po njem. Le nekoč se je zgodilo, ko je bil mislil na Jožefinca, da je bliskoma zrastle pred njim temna postava Čerkeza. Nikodema je streslo, v hipu nato pa je že sprožil, Čerkez je planil naprej, ko da bi hotel koga objeti, razprostrtih rok in dvignjene glave, a napol stojé obvisel na stojalu bodeče žice. Tako je obstal vso noč, ves dan in vse druge dneve in noči, tako dolgo, dokler se ni spečal z njim Nikodem Šabeder in še sam Bog ve doklej.

Poskusi, kdor še ni! Če moraš biti ob mrliču, vedno in vedno se boš oziral v njega obraz, kar samo te bo potegnilo, ko da človeški naturi ni pojmiti dano, da tole telo tam, ki je táko, kakor si ti, ne ve nič in da ga prav za prav ni. Stregel je Šabeder stražo, a zijal bolj v Čerkeza ko v temo pred seboj. In čim bolj je zijal, tem manj je videl in vedel. Kajti obraz mrliča je kazal kakor živega človeka: izraz hip poprej, ko hoče dati misli besedno podobo. Napet je bil, usta že priprta — viš ga, zdajle bo zinil! Kaj bi neki zinil, ko bi mogel, tale Čerkez? ... Malo prehitro je bil izprožil, škoda —

«Prehitro, prehitro! Ko bi le bil še malo počakal, pa bi ti bil povedal!»

«Saj si Čerkez, tujo besedo govoriš, kako bi te razumel!»

«Saj me razumeš!»

«Če si pa mrtev!»

«Hoho! Bi me, Nikodem Šabeder!»

«Pa še za ime veš!»

«Ko sem pa tam, kamor rineš!»

«Nič ne rinem!»

«Rineš, rineš! Le Jožefinca se spomni!»

«Jožefinca? ... A na tisto misliš —»

«Nič ne mislim. Vem, kje je in kakšno je!»

«Veliko je in sila, táko, da bom moral biti na sredi, velik in resničen, vsi oni, ki so mater preganjali, pa majhni ko mravlja, ki čez stopalo leze. Od vseh strani gre romanje proti meni —»

«Hoho! Hudo je, vedeti za tako. Mrlič sem!»

Zagrmelo je ob njem in završelo. Od nekod je padla ročna granata. Šabeder se je stresel in začel divje streljati predse; od groze pa so mu šklepetali zobje.

Zdaj ni več rad hodil ven. V očeh mu je ugašalo. Samo v deviških očeh ugasne tako otroška nedolžnost. Podnevi je zastrmel čez rov, če je Čerkez še zunaj. Še je bil. Zbadali so ga, da se boji svojega nočnega soseda. Bal se ga ni, a groza ga je bila. Še huje je bilo. Groza ga je bilo spoznati in izvedeti. Človek hrepeni po nečem, a ko ve, da pride, se ustraši in bi najrajši zbežal. Oči so se mu čudno hahljale, obraz nabrekli v tesnobo, boleost in zmedo.

Spet je ležal v svoji jami. Kralj v kraljestvu Nikogar. Čerkezu se je bil obraz spačil; meso mu je bilo z enega lica odjedlo in spralo. Zdaj je bil sila zafrkljiv in hudoben ko spaka, rogajoč se in privoščljiv nesreče.

«Jaz pa vem, pa ne povem!» je juckalo z žičnega stojala.

«Figo veš! Mrtev si, kaj bi vedel! Jeziš se, da sem te!»

«Le ne pači se! Ti se izvedeti bojiš! Pa boš, pa boš, pa boš!»

«Ne bom! Nečem vedeti! Neumen sem bil. Tudi Jožefinc je klada. Nima prave vere in ne daje spodobne časti.»

«Matere se spomni, Nikodem!»

«Ni treba, da mi po zobeh brodiš!»

«Brez luči svetiljka, brez glasu orgle!»

«Mati?»

«Matil!»

«Nikar! ...»

«Hoho! Ali še zmeraj ne veš, kaj je in kje je tisto, ki je, a ki ga ne vidiš, ne slišiš in tudi ne obtipaš, še čuda, odkod sploh veš, da je? ...»

Vstal je tedaj Nikodem Šabeder in stopil k Čerkezu, ki ga je veter majal na žičnem stojalu v luni, polni in omamni. Čisto blizu je stopil in segel proti njemu, ko da bi ga hotel objeti in se ga dotakniti za ramena. Bil pa je Šabeder tak, ko da bi bil iz groba vstal in oči so mu boljčale. V tistem hipu, ko je stal širok in močan v deželi Nikogar, on sam s Čerkeзом, ga je udaril strel in mu prebodel pljuča. Padel je Čerkezu v objem.

Táko je bilo spoznanje Nikodema Šabedra.

4.

Odrinili so ga bili mizarju Jožefincu. Saj ni bil nasilen ali hudoben. Čul je; ako je razumel, je tudi ubogal, rakve je znal delati še od prej. Kjer je bilo kakšno težko delo, tja so ga vabili spočetka; za dva je vzdignil in storil. A kmalu je opešal; bolezen je orala po njem. Kadar je delal pri županu, je sedel v veži in ni dobil plačila. Šolarji so letali za njim, oponašali njegov kašelj: huk! huk! in kričaje metali vanj kamenje. Slabel je, huje in huje pokašljeval. Iz roke v roko so si ga podajali; od dela na polju ga je, ko ni nihče opazil, odvedel sosed na svoje delo. Pred večerom ga je poslal nazaj. Tako ni dobil večerje ne pri prvem ne pri drugem, drug drugemu sta ga odrivala, dokler ni prišel Jožefinc in ga zvlekel domov.

«Po kaj hodiš k hudičem! Pri meni bodi, saj imaš dela in jela! Bolan si, kašljaš, da grdo! Saj si ves polomljen, da nisi za rabo!» Nikodem Šabeder ni dal znaka, da razume. Pogledal je v ognjišče in podtaknil ogenj. Jožefinc ga je gledal in čakal, dan za dnem, mesec za mesecem, da bi spregovoril.

«Šabeder, požgal bi bil tedaj, požgal, kakor sem ti bil dejal in kakor si se bil pripravil. Sedaj ni nič. Tam, kamor si bil šel, si pamet pustil. Povej, kaj si bil dejal, da bo, ko se vrneš, da sem ti verjel? Kaj zijaš, bebec? Govori raje, saj si bil obljubil, da bo drugače!»

Nikodem Šabeder je stal in strmel v mizarja. Svetel blesk v njegovih očeh je bil ugasnil, ko slepi okni sta bili očesi, motni, vedno isti.

Jožefinc ga je srdito stresel za rame in se drl nad njim:

«Jaz sem ti verjel, veš, jaz, Jožefinc, ki nisem od teh hudičev in ki nikomur ne verjamem. Mislil sem, da se ti bom še odkril, viš, odkril, jaz, ki še župana ne pogledam. Doma bi te bili pustili, še župan bi bil postal in grunt priženil. Tam te je mati srečala, ne? A? Ali te je srečala mati, kaj? Zini, šema!»

«Huk!» je kašljal Nikodem, «huk!» in molčal.

Jožefinc pa je vedel, da je bebec našel ono, po kar se je bil namenil. Videti je bil moral spoznanje, to pa je za človeka tako grozno in silno, da je vzelo Šabedru vse ono človeško, s čimer bi ga naj razodel. Skrito mora ostati in bo ostalo in nikoli se ne bo našel človek, ki bo tako močan in silen, da bo vzdržal besedo in svetlobo.

«Ti veš,» je govoril mizar proti bebcu bolj sam zase, «in si videl, pa si ob pamet. Svetnik bi moral biti: p o m e n si videl!»

Tedaj mu je zablisnilo v možganih ko nenaden blisk, ki jemlje

vid. Stopil je pred Nikodema, prijel ga za ramena in govoril vanj vroče in hlastno:

«Ali veš, da si me bil vprašal za pomen, ko sem ti bil pravil o materi in hudičih tam? Nobeden ga ni videl, ne ti ne jaz. Ali ne — ti pomen vidiš, znotraj govoriš in razumeš, ti, ki si videl in spoznal, da ti je pamet vzelo?»

Bebec je strmel brezizrazno v mizarja.

«Aha, viš, vedel sem. Svetnik bi moral biti, ki si s človeškega trpljenja posnel ko smetano strnjeno zlo. Pa si bebec, v veži ješ, ne dajo ti plačila, šolarji mečejo kamenje za tabo in župan se vate zadira. Ali si ali nisi?» je zakričal v nemega tovariša, da se je ta stresel.

V tem hipu je Nikodem Šabeder spet videl Čerkeza, ki je stal razprostrtih rok, obraz brez mesa in kože, smrti podoba.

«Huk!» je bruhnulo iz njega, da je omahnil, se lovil z rokami po zraku, zdrknil na kolena; kri se mu je vlila iz ust. Parkrat ga je streslo, stegnil se je po tleh in obrnil oči. Tako je dal svoj odgovor. Tak pa je bil konec Nikodema Šabedra. Še spomina ni po njem.

KRIZA SODOBNE KULTURE

NIKOLAJ BERDJAJEV

I.

Nekdanjo razdelitev zgodovine v stari, srednji in novi vek bodo kmalu odpravili iz knjig. Moderna doba se približuje svojemu zaključku in začenja se nova, neznan, ki še nima svojega imena. Pomaknili smo se iz običajnega zgodovinskega razvoja. Posebno je bilo to očito ob izbruhu svetovne vojne; po njej se ni dalo več vrniti k mirnemu buržujskemu življenju, kakor je bilo pred njo. Tok zgodovine se je izpremenil; postal je katastrofalen. Tak čas je vedno prag v novo zgodovinsko dobo. Bistroidci so zapazili že davno prej senco bližajočih se nevarnosti; prepoznali bi lahko njihove simptome v zunanjih oblikah mirnega in sijajnega, urejenega življenja. Dogodki se dolgo pripravljajo v duhovnem carstvu, preden stopijo na dan. Nekaj je bilo v neredu v duši modernega človeka, še preden so nastopili zgodovinski dogodki. Pazljivi motrilci duhovnega razvoja človeštva se ne bodo prav nič čudili, da se moderni svet razkrajja. Njegove stare preizkušene naprave se rušijo; podirajo se stvari, ki so se zdele trdne in postavljene za vekove. Nikjer ni trdne opore. Kakor da hodimo po ognjeniku,